

บทที่ ๒

การวิเคราะห์ลักษณะส่วนประกอบของถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวน

เมื่อได้พิจารณาถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนต่างๆ ในด้านของลักษณะส่วนประกอบแล้ว จะสามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นคำ ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบ เป็นวลีและประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบ เป็นประโยค

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบ เป็นคำ

ได้แก่คำคำเดียวซึ่งนำมาใช้เป็นส่วนวน ซึ่งยังแบ่งออกได้ตามลักษณะส่วนประกอบ ภายในได้เป็น ๒ ชนิด คือ

ก. ชนิดที่มีลักษณะ เป็นคำเดียว^๑

คำเดี่ยวที่นำมาใช้เป็นส่วนวนนี้อาจประกอบด้วยพยางค์เดียว หรือหลายพยางค์ก็ได้ เมื่อพิจารณาคำเดี่ยวที่นำมาใช้เป็นส่วนวน เหล่านี้พบว่าเป็นคำซึ่งจัดอยู่ในหมวดคำต่างๆ ๔ ชนิด ดังนี้

๑. คำเดี่ยวที่มาจากคำนาม หมายถึงถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนซึ่งในภาษาปกติ (คือที่ไม่เป็นส่วนวน) สามารถปรากฏในกรอบประโยคทดสอบคำนามได้^๒ ตัวอย่าง เช่น

เก้าอี้ คาว หมู ปอด

เก้าอี้ เมื่อใช้เป็นส่วนวนหมายถึง ตำแหน่งหน้าที่

ตัวอย่าง : เขา ได้ เก้าอี้ นายกสมาคมแล้ว

^๑ ดูคำจำกัดความของคำเดี่ยวในบทที่ ๑ หน้า ๕.

^๒ คือกรอบประโยคทดสอบคู่ที่ ๑ ดู วจินันต์ ภาณุพงศ์, โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), หน้า ๕๒.

ดาว เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ผู้ที่เด่นและเป็นที่รู้จัก

ตัวอย่าง : เธอ เป็น ดาว ของมหาวิทยาลัย

หมู เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ง่าย

ตัวอย่าง : ข้อสอบวันนี้ หมู มาก

ปอด เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง กลัว

ตัวอย่าง : ท่านผู้อำนวยการเรียกฉันไปพบทำไมก็ไม่รู้ ฉันชั๊ก ปอด เสียแล้ว

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำเดี่ยวที่มาจากคำนาม เท่าที่พบมี ๓๓
สำนวน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. ๑ หน้า ๑๗๓)

๒. คำเดี่ยวที่มาจากคำลักษณนาม หมายถึงถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งในภาษา
ปกติ สามารถปรากฏในกรอบประโยคทดสอบคำลักษณนามได้ จากข้อมูลพบว่าถ้อยคำที่
ใช้เป็นสำนวนซึ่งมีลักษณะเป็นคำเดี่ยวที่มาจากคำลักษณนาม มีสำนวนเดียวคือ กึ่ง ตัวอย่างเช่น

กึ่ง เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ดึ่ม (เหลว)

ตัวอย่าง : พวกคนงานผู้ชาย พอดตกเข็นก็ตั้งวง กึ่ง เหล้ากันทุกวัน

๓. คำเดี่ยวที่มาจากคำกริยา ซึ่งมีอยู่ ๒ ชนิด คือ คำกริยาอาการและคำ
กริยากรรม หมายถึงถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งในภาษาปกติ เป็นคำที่สามารถปรากฏในกรอบ
ประโยคทดสอบคำกริยาอาการ^๒ และคำกริยากรรมได้^๓ ตัวอย่างคำเดี่ยวซึ่งมาจาก
คำกริยากรรม

กรอบ กลิ้ง ปีน พอง

กรอบ เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง จนมาก

ตัวอย่าง : เดือนนี้ฉัน กรอบ เลย ต้องจำนำนาฬิกาไป ๑ เรือนแล้ว

^๑ คือกรอบประโยคทดสอบที่ ๗ ในเรื่องเดียวกัน หน้า ๖๗.
^๒ คือกรอบประโยคทดสอบคู่ที่ ๑ ในเรื่องเดียวกัน หน้า ๕๒.
^๓ คือกรอบประโยคทดสอบคู่ที่ ๒ ในเรื่องเดียวกัน หน้า ๕๒ - ๕๓.

กลิ้ง เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง พุดจากลึบกลอก ลดเสียวได้แก่่ง

ตัวอย่าง : นายชัยรัตน์นี่ กลิ้ง จริงๆ ทำผิดแล้วยังสามารถเถียงไปได้จนหันผิด

บิน เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ไปโดยเครื่องบิน

ตัวอย่าง : รัฐมนตรี บิน ต่วนพบโจรเวหา แต่การเจรจาไม่ตกลงกัน

พอง เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง แสดงอาการดีใจเมื่อถูกชม

ตัวอย่าง : แหมพอใครชมว่าหล่อหน่อย พ่อริชัยก็ พอง เขียวนะ

ตัวอย่างคำที่มาจากกริยากรรม

แจว ตอม ต้ม รีด

แจว เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง หนี

ตัวอย่าง : ถ้ารถสิบล้อชนคนตายละก็ คนขับรถสิบล้อก็ต้อง แจว ก่อนเสมอ

ตอม เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง เข้ามาพัวพันอยู่ใกล้ เป็นจำนวนมาก

ตัวอย่าง : อูหนุ่มๆ พวกนั้นซิ พากัน ตอม ลูกสาวเจ้าของงานไม่ห่างเลย

ต้ม เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง หลอกลวง

ตัวอย่าง : กายกรรมคณะนี้ ต้ม คนดูซัดๆ เลย

รีด เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ขอเงินซึ่งเป็นการบังคับทางอ้อม

ตัวอย่าง : ตำรวจเลวๆ วันหนึ่งๆ ก็ไม่ทำอะไร คอย รีด เงินชาวบ้านเท่านั้น

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำที่มาจากคำกริยา เท่าที่พบมี ๘๘
สำนวน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. ๓ หน้า ๑๗๓)

๔. คำที่มาจากคำบอกจำนวนนับ หมายถึงถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งใน
ภาษาปกติสามารถปรากฏในรอบประโยคทดสอบคำบอกจำนวนนับได้ * จากข้อมูลพบว่ามีคำ
บอกจำนวนนับที่ใช้เป็นสำนวนเพียง ๒ คำคือ หมิ่น และ ร้อยแปด ดังตัวอย่าง

หมิ่น เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง ทะเล็ง

ตัวอย่าง : เด็กคนนี่นี่ หมิ่น ชิง มาคอยล้อเลียนผู้ใหญ่อยู่ได้

* คือกรอบประโยคทดสอบที่ ๘ ในเรื่องเดิม หน้า ๒๘.

ร้อยแปด เมื่อใช้เป็นสำนวนหมายถึง มากมาย

ตัวอย่าง : วันหนึ่งๆ ก็พบปัญหา ร้อยแปด จนฉันแทบจะเป็นบ้าอยู่แล้ว

ข. ชนิดที่มีลักษณะเป็นคำประสม

ได้แก่ ถ้อยคำที่นำมาใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระ (ซึ่งเป็น "คำ" ได้) ตั้งแต่ ๒ หน่วยคำขึ้นไปซึ่งทำหน้าที่ร่วมกันเป็นคำเดียว

ในการพิจารณาว่าเป็นคำประสมหรือไม่นั้น เราอาจจะใช้เกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งใน ๒ ข้อนี้ คือ

๑. ถ้าเป็นคำประสม เราไม่สามารถนำคำอื่นมาแทรกระหว่างหน่วยคำอิสระ (หรือคำ) ที่ประกอบกันเป็นคำประสมได้

ตัวอย่าง

ดอกฟ้า เราไม่สามารถนำคำอื่น เช่นคำว่า ของ มาแทรกระหว่างหน่วยคำ ดอก และหน่วยคำ ฟ้า ได้

๒. ถ้าเป็นคำประสม เราไม่สามารถแยกหน่วยคำอิสระ (หรือคำ) ที่ประกอบกันเป็นคำประสม โดยย้ายหน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่งไปไว้ที่อื่นได้

ตัวอย่าง

ออกเรือน เป็นคำประสมที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระล้วนๆ คือหน่วยคำ ออก และหน่วยคำ เรือน ซึ่งเราไม่สามารถแยกหน่วยคำอิสระทั้งสองโดยการย้ายหน่วยคำ เรือน ไปไว้ต้นประโยคได้ เช่น ประโยคว่า

ประภา ยังไม่ได้ ออกเรือน

เราจะพูดว่า * เรือน ประภา ยังไม่ได้ ออก ไม่ได้

๑ หน่วยคำอิสระหมายถึง หน่วยคำที่ปรากฏตามลำพังเป็นคำได้ ดู ดร. วจินต์ ภาณุพงศ์ โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ หน้า ๔ ต่อไปนี้ เมื่อกล่าวถึงส่วนประกอบของคำประสมซึ่งเป็นหน่วยคำอิสระจะเรียกว่า "คำ".

* ประโยคที่มีเครื่องหมายดอกจันกำกับหมายถึง ประโยคซึ่งไม่มีใช้ในภาษาไทย.

คำประสมที่ใช้เป็นส่วนนซึ่งอาจจะนำเกณฑ์ข้อ ๑ มาใช้พิจารณาได้มีลักษณะส่วนประกอบแตกต่างกันเป็น ๓ แบบดังนี้

๑. แบบนาม + นาม ได้แก่คำประสมชนิดที่ประกอบด้วยคำนามตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนน ซึ่งเป็นคำประสมที่ประกอบด้วย คำนาม + คำนาม จะไม่สามารถนำคำอื่นเช่นคำว่า ของ มาแทรกได้ ถ้าคำนาม ๒ คำที่เรียงกันนั้นสามารถนำคำอื่น ๆ เช่น ของ มาแทรกได้จะถือว่าเป็นคำเดี่ยว ๒ คำเรียงกัน ดังตัวอย่าง

ขาโต๊ะ เราอาจแทรกคำว่า ของ ลงไปเป็น ขาของโต๊ะ ได้

ขาโต๊ะ จึงถือว่าเป็นคำเดี่ยว ๒ คำเรียงกัน

แต่ ขาตะเกียบ ในความหมาย ที่เป็นส่วนนว่า "ขาลับเล็ก" เราจะแทรกคำว่า ของ ลงไปเป็น ขาของตะเกียบ ไม่ได้

ขาตะเกียบ ที่เป็นส่วนนนี้จึงเป็นคำประสม

บ้านพ่อ เราอาจแทรกคำว่า ของ ลงไปเป็น บ้านของพ่อ ได้

บ้านพ่อ จึงถือว่าเป็นคำเดี่ยว ๒ คำเรียงกัน

แต่ ดอกฟ้า ในความหมายที่เป็นส่วนนว่า "หญิงที่สูงศักดิ์และฐานะ" เราจะแทรกคำว่า ของ ลงไปเป็น ดอกของฟ้า ไม่ได้

ดอกฟ้า ที่เป็นส่วนนนี้ จึงเป็นคำประสม

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนน ซึ่งเป็นคำประสมแบบนาม + นาม เท่าที่พบมี ๔๔ ส่วนน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๕ หน้า ๑๗๔)

๒. แบบนาม + กริยา ได้แก่ คำประสมชนิดที่ประกอบด้วยนาม และคำกริยา ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนนซึ่งเป็นคำประสมแบบนี้จะไม่สามารถนำคำอื่นมาแทรกระหว่างคำนามและคำกริยานั้นได้ ถ้าสามารถนำคำอื่นมาแทรกระหว่างคำนามและคำกริยานั้นได้ก็ไม่ใช่เป็นคำประสม แต่เป็นคำนามและคำกริยาที่เป็นคำเดี่ยวเรียงกัน ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนนซึ่งเป็นคำประสมแบบนี้ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

ก. เป็นคำประสมที่ทำหน้าที่เหมือนคำนาม ได้แก่คำประสมที่ประกอบด้วยคำนามและคำกริยาซึ่ง เมื่อใช้เป็นส่วนนแล้วจะทำหน้าที่ เป็นคำนามสำหรับคำประสมประเภทนี้ เราจะไม่สามารถนำคำ เช่น คำ ที่ มาแทรกระหว่างคำนามและคำกริยานั้นได้ ถ้า

สามารถนำคำ เช่นคำ ที่ มาแทรกระหว่างคำนามและคำกริยานั้นได้ก็ไม่ใช่คำประสม แต่เป็นคำนามและคำกริยาที่เป็นคำเดี่ยวเรียงกัน เพื่อให้เห็นเรื่องนี้ชัดเจน ในที่นี้จะนำกรอบประโยคทดสอบ ๑ คู่มามาใช้* โดยที่ในกรอบ ก. มีคำว่า ที่ แทรกอยู่ระหว่างคำนามกับคำกริยา ส่วนในกรอบ ข. จะไม่มีคำว่า ที่ แทรกอยู่

ก. นาม ที่ กริยา (นาม)^๒ ลักษณะนาม นี้ อกรรมย่อย มาก

ข. นาม กริยา (นาม) ลักษณะนาม นี้ อกรรมย่อย มาก

คำนามและคำกริยาที่เป็นคำเดี่ยวเรียงกันจะปรากฏในกรอบ ก. ได้ เช่น

ก. เนื้อ ที่ ย่าง ชิ้น นี้ ทอม มาก

แต่คำประสมที่เป็นสำนวนจะปรากฏได้เฉพาะในกรอบ ข. เท่านั้น (คำประสมที่ไม่เป็นสำนวน ซึ่งอยู่นอกขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ ก็ปรากฏได้เช่นกัน)

ตัวอย่าง

ข. แม่พิมพ์ คน นี้ เก่ง มาก

เราไม่สามารถพูดว่า

* ก. แม่ ที่ พิมพ์ คน นี้ เก่ง มาก

ดังนั้น แม่พิมพ์ จึงเป็นถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นคำประสมแบบ

นาม + กริยา

^๑ กรอบประโยคทดสอบคู่นี้ ได้จากกรอบทดสอบคำประสมประเภทนาม ใน Nisa Udomphol "Compound Words in Thai" (Master's thesis, Department of Foundation of Education Graduate School, Chulalongkorn University, 1964), p. 25.

^๒ คำที่อยู่ในวงเล็บโค้งหมายความว่า อาจจะปรากฏหรือไม่ปรากฏก็ได้.

ข. เป็นคำประสมที่ทำหน้าที่เหมือนคำกริยา คำคุณศัพท์หรือคำกริยาริเศษณ์ ได้ แก่คำประสมที่ประกอบด้วยคำนาม และคำกริยา ซึ่งเมื่อเป็นคำประสมที่ใช้เป็นสำนวนแล้ว จะ ทำหน้าที่เหมือนคำกริยาหรือคำคุณศัพท์ หรือคำกริยาริเศษณ์ได้ ลักษณะของคำประสมประเภท นี้จะไม่สามารถนำคำเช่นคำว่า คง แทรก ระหว่างคำนาม และคำกริยานั้นได้ ถ้าสามารถ นำคำ เช่นคำว่า คง แทรกระหว่างคำนามและคำกริยานั้นได้ก็ไม่เป็นคำประสมที่ใช้เป็นสำ นวน แต่จะเป็นคำเดี่ยวเรียงกันตามธรรมดา เพื่อให้เห็นเรื่องนี้ชัดเจน ในที่นี้จะนำกรอบ ประโยคทดสอบ ๑ คู่มาใช้ โดยที่ในกรอบ ก. มีคำว่า คง แทรกอยู่ระหว่างคำนามกับคำ กริยา ส่วนในกรอบ ข. คำว่า คง ไม่ได้แทรกอยู่ระหว่างคำนามกับคำกริยานั้น

ก. นาม ลักษณะนาม นี้ นาม คง กริยา

ข. นาม ลักษณะนาม นี้ คง นาม กริยา

คำนามและคำกริยาที่เป็นคำเดี่ยว เรียงกันตามธรรมดาจะสามารถปรากฏในกรอบ ก. ได้ ตัวอย่าง

ก. เด็ก คน นี้ ตา คง ฝาก

แต่คำประสมที่เป็นสำนวนจะปรากฏได้เฉพาะในกรอบ ข. เท่านั้น (คำประสมที่ไม่ เป็นสำนวน ซึ่งอยู่นอกขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ ก็ปรากฏได้เช่นกัน)

ตัวอย่าง

ข. แม่ค้า คน นี้ คง หัวหมุน

เราไม่สามารถพูดว่า

* ก. แม่ค้า คน นี้ หัว คง หมุน

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งเป็นคำประสมแบบนาม + กริยา เท่าที่พบมี ๔๗ สำนวน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๖ หน้า ๑๙๔)

๓. แบบกริยา + กริยา ได้แก่คำประสมชนิดที่ประกอบด้วยคำกริยาตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งเป็นคำประสมแบบกริยา + กริยาจะไม่สามารถนำคำอื่น เช่น คำว่า จน หรือ และ หรือ การ หรือ ความ มาแทรกระหว่างคำกริยาทั้งสองนั้นได้ ถ้าคำกริยา ๒ คำเรียงกันนั้นสามารถนำคำอื่นๆ ดังกล่าวมาแทรกได้จะถือว่าเป็นคำเดี่ยว ๒ คำ เรียงกัน ไม่ใช่คำประสม เพื่อให้เห็นเรื่องนี้ชัดเจน ในที่นี้จะนำกรอบประโยคทดสอบ ๑ คู่

ดังนั้น เข้าไปถึง จึงเป็นถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งมีลักษณะ เป็นคำประสมแบบ

กริยา + กริยา

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่ง เป็นคำประสมแบบกริยา + กริยา เท่าที่พบมี ๓๖ สำนวน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๗ หน้า ๑๗๖)

คำประสมที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งอาจจะนำเกณฑ์ข้อ ๒ (ดูหน้า ๔) มาพิจารณาได้มี อยู่แบบเดียวกันจะนับเป็นแบบที่ ๔ คือ

๔. แบบกริยา + นาม ได้แก่คำประสมชนิดที่ประกอบด้วย คำกริยาและคำนาม สำหรับคำประสมประเภทนี้เราไม่สามารถแยกคำกริยาและคำนามที่ประกอบอยู่ด้วยกันโดยย้ายคำใดคำหนึ่งไปไว้ที่อื่น เพื่อให้เข้าใจเรื่องนี้ได้ชัดเจน ในที่นี้จะนำกรอบประโยคทดสอบ ๑ คู่มายูใช้ ? โดยที่ในกรอบ ก. คำกริยาและคำนามจะเรียงอยู่ด้วยกัน ส่วนในกรอบ ข. คำนาม ซึ่งอยู่ท้ายประโยคจะย้ายไปอยู่ต้นประโยค

ก. นาม ยังไม่ได้ กริยา นาม

ข. นาม นาม ยังไม่ได้ กริยา

ถ้าเราสามารถย้ายคำนามที่อยู่หลังคำกริยาไปไว้ต้นประโยคได้โดยไม่ทำให้ความหมายรวมๆ ของประโยคเปลี่ยนแปลงไป จะถือว่าคำกริยาและคำนามนั้น เป็นคำเดี่ยว ๒ คำ เรียงกัน ดังตัวอย่าง

ก. ประภา ยังไม่ได้ เขียน จดหมาย

ข. จดหมาย ประภา ยังไม่ได้ เขียน

เขียนจดหมาย จึงเป็นคำเดี่ยว ๒ คำ เรียงกัน

แต่ถ้าเป็นคำประสมที่ใช้เป็นสำนวนจะปรากฏได้เฉพาะในกรอบ ก. เท่านั้น (คำประสมที่ไม่เป็นสำนวน ซึ่งอยู่นอกขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ ก็ปรากฏได้เช่นกัน)

* กรอบประโยคทดสอบนี้ได้ดัดแปลงจากกรอบประโยคทดสอบคำประสมกริยา ใน Vichin Panupong, Inter-Sentence Relations in Modern Conversational Thai, (Bangkok: The Siam Society, 1970), p. 173-174.

ตัวอย่าง

ก. ประภา ยังไม่ได้ ออกเรือน

เราไม่สามารถพูดว่า

ข. เรือน ประภา ยังไม่ได้ ออก

ดังนั้น ออกเรือน จึงเป็นถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะ เป็นคำประสมแบบ
กริยา + นาม

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งเป็นคำประสมแบบกริยา + นาม เท่าที่พบมี ๒๘๐
สำนวน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๘ หน้า ๑๓๖)

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นวลี

ได้แก่คำและส่วนขยายของคำ ซึ่งเป็นลักษณะของวลี* ที่นำมาใช้เป็นสำนวน จาก
ข้อมูลปรากฏว่าถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งมีลักษณะส่วนประกอบเป็นวลีดังกล่าว แบ่งออกได้ตาม
ลักษณะส่วนประกอบที่แตกต่างกันออกเป็น ๒ ประเภท

ก. ประเภทที่ประกอบด้วยคำ และส่วนขยายของคำ

ข. ประเภทที่ประกอบด้วยคำ และส่วนขยายซึ่งเป็นแบบ เสริมสร้อย

003283

* ในหนังสือ "โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์" ของ ดร. วิจิตร
ภาณุพงศ์ ได้ให้คำจำกัดความของวลีไว้ในหน้า ๗๔ ว่า "คำคำเดียวหรือคำและส่วนขยาย
ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนของประโยคประเภทมูลฐาน และส่วนเสริม ๑๐ ชนิด ได้แก่ ส่วนมูลฐาน
ที่เป็นหน้าที่ของคำนาม ๔ ชนิดคือ หน่วยประธาน หน่วยกรรมตรง หน่วยกรรมรองและ
หน่วยนามเดี่ยว ส่วนมูลฐานที่เป็นหน้าที่ของคำกริยา ๓ ชนิดคือ หน่วยกรรม หน่วยสกรรม
และหน่วยทริกรรม และส่วนเสริม ๓ ชนิดคือ ส่วนเสริมพิเศษ ส่วนเสริมบอกสถานที่ และส่วน
เสริมบอกเวลา" แต่ในวิทยานิพนธ์นี้ จะหมายถึงเฉพาะคำและส่วนขยายของคำ ส่วนคำคำ
เดี่ยววิเคราะห์ว่ามีลักษณะเป็นคำ.

ก. ประเภทที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายของคำ^{ส่วน}

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนาน ซึ่งเป็นวลีที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายของคำนี้แบ่งออกได้ตามลักษณะของส่วนประกอบภายในเป็น ๔ แบบดังนี้

๑. แบบที่ประกอบด้วยนามและส่วนขยาย อันเป็นลักษณะของนามวลี^๑

นามวลีที่นำมาใช้เป็นส่วนานนั้นยังมีลักษณะส่วนประกอบภายในแตกต่างกันออกไปอีกดังนี้

ก. นามวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วย หน่วยหลัก^๒ (๑) ได้แก่ นามวลีที่ประกอบด้วยคำนาม เรียงกัน เช่น

<u>กระโถน/ทองพระโรง</u>	ประกอบด้วยคำนาม ๒ คำ เรียงกัน
<u>ใจ/พระ</u>	ประกอบด้วยคำนาม ๒ คำ เรียงกัน
<u>แม่ค้า/ท่าเตียน</u>	ประกอบด้วยคำนาม ๒ คำ เรียงกัน

ข. นามวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยหลักและหน่วยคุณศัพท์ (๑ ค) ได้แก่ นามวลีที่ประกอบด้วยหน่วยหลัก ซึ่งเป็นคำนามและส่วนขยาย ซึ่งเป็นหน่วยคุณศัพท์

มือ/ขวา ประกอบด้วย มือ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ ขวา ซึ่งเป็นหน่วยคุณศัพท์ที่ประกอบด้วยคำคุณศัพท์ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

ยา/หม้อใหญ่ ประกอบด้วย ยา ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ หม้อใหญ่ ซึ่งเป็นหน่วยคุณศัพท์ที่ประกอบด้วยคำลักษณนามและคำคุณศัพท์ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายนาม

ข้าง/เท้าหน้า ประกอบด้วย ข้าง ^{เป็น} ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ เท้าหน้า ซึ่งเป็นหน่วยคุณศัพท์ที่ประกอบด้วยคำลักษณนามและคำคุณศัพท์ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

น้ำ/บ่อน้อย ประกอบด้วย น้ำ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ บ่อน้อย ซึ่งเป็นหน่วยคุณศัพท์ที่ประกอบด้วยคำลักษณนาม และคำคุณศัพท์ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

^๑ นามวลีหมายถึง คำนามและส่วนขยาย ซึ่งเมื่อนำมาใช้เป็นส่วนานแล้วไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยประโยคประเภทนามก็ได้.

^๒ ดู องค์ประกอบต่างๆ ของนามวลีใน วจินตน์ ภาณพงศ์ โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ หน้า ๘๒ - ๘๔ และแบบโครงสร้างของนามวลี ในหน้า ๘๕.

ค. นามวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยหลักและหน่วยจำนวน (๑ จ)

ได้แก่นามวลีซึ่งประกอบด้วยหน่วยหลัก ซึ่งเป็นคำนามและหน่วยจำนวน ซึ่งประกอบด้วยคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม เช่น

ตาบ/สองคม ประกอบด้วย ตาบ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ สองคม ซึ่งเป็นหน่วยจำนวน ที่ประกอบด้วยคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

ตมฺ/สามโคก ประกอบด้วย ตมฺ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ สามโคก ซึ่งเป็นหน่วยจำนวน ที่ประกอบด้วยคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

นก/สองหัว ประกอบด้วย นก ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ สองหัว ซึ่งเป็นหน่วยจำนวน ที่ประกอบด้วยคำบอกจำนวนและคำลักษณนาม ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

ง. นามวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยหลัก และหน่วยขยายเสริม

(๑ ขส) ได้แก่ นามวลีที่ประกอบด้วยคำนามเป็นหน่วยหลัก และหน่วยขยายเสริม ซึ่งประกอบด้วยพิเศษวลีคุณนามะ สถานวลีคุณนามะ หรือกาลวลีคุณนามะ เป็นส่วนขยาย เช่น

ไม้/นอกกอ ประกอบด้วย ไม้ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ นอกกอ ซึ่งเป็นหน่วยขยายเสริม ที่ประกอบด้วยสถานวลีคุณนามะ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

ลูกไก่/ในกำมือ ประกอบด้วย ลูกไก่ ซึ่งเป็นหน่วยหลัก ที่เป็นคำนาม และ ในกำมือ ซึ่งเป็นหน่วยขยายเสริม ที่ประกอบด้วย สถานวลีคุณนามะ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

เลือด/ในอก ประกอบด้วย เลือด ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ ในอก ซึ่งเป็นหน่วยขยายเสริม ที่ประกอบด้วย สถานวลีคุณนามะ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

หนัง/หน้าไฟ ประกอบด้วย หนัง ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ หน้าไฟ ซึ่งเป็นหน่วยขยายเสริม ที่ประกอบด้วย สถานวลีคุณนามะ ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายคำนาม

จ. นามวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยหลัก และอนุพากย์คุณศัพท์ ^๑ ได้แก่ นามวลีที่ประกอบด้วยหน่วยหลัก ซึ่งเป็นคำนาม ๑ คำ และอนุพากย์คุณศัพท์ ซึ่งเป็นส่วนขยายหน่วยหลัก ^๒ เช่น

เสาไฟฟ้า/เดินได้ ประกอบด้วย เสาไฟฟ้า ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ เดินได้ ซึ่งเป็นอนุพากย์คุณศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลัก

โอ่ง/ค่อชา ประกอบด้วย โอ่ง ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ ค่อชา ซึ่งเป็นอนุพากย์คุณศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลัก

ผ้า/พับไว้ ประกอบด้วย ผ้า ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ พับไว้ ซึ่งเป็นอนุพากย์คุณศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลัก

หม้อ/ปากแตก ประกอบด้วย หม้อ ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ ปากแตก ซึ่งเป็นอนุพากย์คุณศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลัก

ราว/สันหลังหว่า ประกอบด้วย ราว ซึ่งเป็นหน่วยหลักที่เป็นคำนาม และ สันหลังหว่า ซึ่งเป็นอนุพากย์คุณศัพท์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลัก

^๑ ในหนังสือ "โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ ของ ดร. วิจิตรนั ภาณุพงศ์ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า อนุพากย์ไว้เ็นบทที่ ๖ หน้า ๔๗ ว่า "อนุพากย์ ได้แก่ ประโยคสามัญที่ลดฐานะลง เป็นเพียงส่วนหนึ่งของประโยคใหญ่ ประโยคใหญ่ในที่นี้หมายถึง ประโยคซับซ้อน และประโยคผสมที่ประกอบด้วยอนุพากย์ตั้งแต่ ๒ อนุพากย์ขึ้นไป" และได้แบ่งชนิด และหน้าที่ของอนุพากย์ไว้ว่า "อนุพากย์อาจแบ่งตามหน้าที่ออกได้เป็น ๔ ชนิดคือ อนุพากย์นาม ซึ่งอาจทำหน้าที่อย่างเดียวกับนามวลี อนุพากย์คุณศัพท์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยหลักใน นามวลี อนุพากย์วิเศษณ์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยแก่นในกริยาวลี และอนุพากย์หลัก (ดู รายละเอียดในหน้า ๔๗ - ๔๘ เรื่องเดิม).

^๒ ข้อความธรรมดาที่ไม่เป็นสำนวนอนุพากย์คุณศัพท์ จะต้องมีการเชื่อมอนุพากย์เสมอ แต่ในถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนอนุพากย์คุณศัพท์ ไม่ต้องมีการเชื่อมอนุพากย์ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน.

ลักษณะส่วนประกอบของนามวลีทั้ง ๕ แบบดังกล่าวมาแล้ว เป็นลักษณะของนามวลี ซึ่งจะปรากฏในประโยคเริ่มหรือไม่เริ่มก็ได้^๑ แต่ข้างล่างนี้จะเป็นลักษณะของนามวลีที่จะปรากฏในประโยคไม่เริ่มเท่านั้น คือไม่มีหน่วยหลัก มีแต่หน่วยจำนวน ซึ่งประกอบด้วย คำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม

ฉ. แบบที่ประกอบด้วยคำบอกจำนวนนับและคำลักษณนาม ลักษณะส่วนประกอบของถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนนแบบนี้เป็นลักษณะที่พิเศษกว่าแบบอื่น กล่าวคือไม่มีหน่วยหลัก ตัวอย่าง เช่น

ร้อย/สิ้น	ประกอบด้วย	คำบอกจำนวนนับ	<u>ร้อย</u>	และคำลักษณนาม	<u>สิ้น</u>
สอง/ใจ	ประกอบด้วย	คำบอกจำนวนนับ	<u>สอง</u>	และคำลักษณนาม	<u>ใจ</u>

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนน ซึ่งมีโครงสร้างเป็นวลีที่ประกอบด้วยนาม และส่วนขยายเท่าที่พบมี ๓๒ ส่วนน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๔ หน้า ๑๗๔)

๒. แบบที่ประกอบด้วยกริยาและส่วนขยาย อันเป็นลักษณะของกริยาวลี^๒ กริยาวลีที่นำมาใช้เป็นส่วนนยังมีลักษณะส่วนประกอบภายในแตกต่างกันออกไปอีกดังนี้

ก. กริยาวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยแก่น^๓ (ก) ได้แก่กริยาวลีที่ประกอบด้วยคำกริยา ๒ คำเรียงกัน คำกริยาในที่นี้อาจจะเป็นคำกริยากรรม หรือคำกริยากรรมก็ได้ เช่น

^๑ ดู รายละเอียดเกี่ยวกับประโยคเริ่มและประโยคไม่เริ่มใน วิจารณ์ ภาณุพงศ์, โครงสร้างภาษาไทย : ระบบไวยากรณ์ หน้า ๑๔.

^๒ กริยาวลี หมายถึงคำกริยาและส่วนขยาย ซึ่งตามปกติแล้วจะทำหน้าที่เป็นหน่วยประโยคประเภทกริยาชนิดใดชนิดหนึ่งใน ๓ ชนิด คือ หน่วยกรรม หน่วยกรรม หรือหน่วยกรรม แต่เมื่อนำมาใช้เป็นอย่างเป็นส่วนนแล้วไม่จำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นหน่วยประโยคประเภทกริยาก็ได้

^๓ ดู องค์ประกอบต่างๆ ของกริยาวลี ใน วิจารณ์ ภาณุพงศ์ เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๔ - ๔๑ และแบบโครงสร้างของกริยาวลีในหน้า ๔๑ - ๔๓.

กัน/ชน ประกอบด้วยคำกริยา ๒ คำเรียงกัน
แซ่/เย็น ประกอบด้วยคำกริยา ๒ คำเรียงกัน
เด็ด/ขาด ประกอบด้วยคำกริยา ๒ คำเรียงกัน

ข. กริยาวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยแก่น และหน่วยขยาย (ก ข) ได้แก่ กริยาวลี ที่ประกอบด้วยหน่วยแก่น ซึ่งเป็นคำกริยา และหน่วยขยาย ซึ่งอาจจะประกอบด้วยคำกริยาริเศษณ์ หรือวลีสลลฐานะชนิดใดชนิดหนึ่งใน ๒ ชนิด คือ สถานวลีสลลฐานะ หรือกาลวลีสลลฐานะ เช่น

บาน/ตะไโท ประกอบด้วย บาน ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ ตะไโท ซึ่งเป็นกริยาริเศษณ์ ทำหน้าที่เป็นหน่วยขยาย

บิน/เตี้ย ประกอบด้วย บิน ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ เตี้ย ซึ่งเป็นกริยาริเศษณ์ ทำหน้าที่เป็นหน่วยขยาย

เกิด/ปิ่นำมาก ประกอบด้วย เกิด ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ ปิ่นำมาก เป็นหน่วยขยาย ซึ่งเป็นกาลวลีสลลฐานะ

เกิด/ปิ่นำน้อย ประกอบด้วย เกิด ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ ปิ่นำน้อย เป็นหน่วยขยาย ซึ่งเป็นกาลวลีสลลฐานะ

คม/ในฝัก ประกอบด้วย คม ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ ในฝัก เป็นหน่วยขยาย ซึ่งเป็นสถานวลีสลลฐานะ

ทะเล/กลางปล้อง ประกอบด้วย ทะเล ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ กลางปล้อง เป็นหน่วยขยายซึ่งเป็นสถานวลีสลลฐานะ

มา/เหนือเมฆ ประกอบด้วย มา ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ เหนือเมฆ เป็นหน่วยขยาย ซึ่งเป็นสถานวลีสลลฐานะ

นอกจากกริยาวลี ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างดังกล่าวข้างต้นทั้ง ๒ แบบ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับกริยาวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยประโยคประเภทกริยาแล้ว จากการวิเคราะห์ลักษณะโครงสร้างของกริยาวลีที่ใช้เป็นสำนวนยังพบว่า มีลักษณะโครงสร้างของกริยาวลีที่แปลกออกไปอีก ๓ ชนิดคือ

ค. กริยาวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยแก่น และหน่วยจำนวน ได้แก่ กริยาวลี ซึ่งประกอบด้วยคำกริยาเป็นหน่วยแก่นของกริยาวลี และหน่วยจำนวนซึ่งประกอบด้วยคำบอกจำนวนนับและคำลักษณะนามเป็นส่วนขยายหน่วยแก่น เช่น

แจง/สี่ เป็ย ประกอบด้วย แจง ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ สี่ เป็ย เป็นหน่วยจำนวนซึ่งประกอบด้วยคำบอกจำนวนนับ สี่ และลักษณะนาม เป็ย และหน่วยจำนวนนั้นทำหน้าที่ขยายหน่วยแก่น

มิต/แปด ต๋าน ประกอบด้วย มิต ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ แปด ต๋าน เป็นหน่วยจำนวนซึ่งประกอบด้วยคำบอกจำนวนนับ แปด และลักษณะนาม ต๋าน และหน่วยจำนวนนั้นทำหน้าที่ขยายหน่วยแก่น

ย่าง/สาม ซุม ประกอบด้วย ย่าง ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ สาม ซุม เป็นหน่วยจำนวน ซึ่งประกอบด้วยคำบอกจำนวนนับ สาม และลักษณะนาม ซุม และหน่วยจำนวนนั้นทำหน้าที่ขยายหน่วยแก่น

ง. กริยาวลีที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยแก่น และอนุพากย์วิเศษณ์^๑ ได้แก่ กริยาวลี ซึ่งประกอบด้วยคำกริยาเป็นหน่วยแก่นของกริยาวลี และอนุพากย์วิเศษณ์ ซึ่งทำหน้าที่ขยายหน่วยแก่นของกริยาวลีนั้น เช่น

ลัม/ทั้ง ยีน ประกอบด้วย ลัม ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา และ ทั้ง ยีน เป็นอนุพากย์วิเศษณ์ ที่ขึ้นต้นด้วยคำเชื่อมอนุพากย์ ทั้ง

ฮู้/ยิบ ตา ประกอบด้วย ฮู้ ซึ่งเป็นหน่วยแก่น ที่เป็นคำกริยา และ ยิบ ตา เป็นอนุพากย์วิเศษณ์ที่ไม่มีคำเชื่อมอนุพากย์

กริยาวลีที่มีโครงสร้างชนิดนี้ อาจจะมีคำนามซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรมมาแทรกอยู่ระหว่างหน่วยแก่น และอนุพากย์วิเศษณ์ได้ เช่น

ตก/นรก ทั้ง เป็น ประกอบด้วย ตก ซึ่งเป็นหน่วยแก่น ที่เป็นคำกริยา ทั้ง เป็น เป็นอนุพากย์วิเศษณ์ ที่ขึ้นต้นด้วยคำเชื่อมอนุพากย์ ทั้ง

^๑ อนุพากย์วิเศษณ์ หมายถึงอนุพากย์ที่ทำหน้าที่เป็นส่วนขยายหน่วยแก่นในกริยาวลี.

กริยาวลีนี้ มีคำนาม นรก ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรม มาแทรกอยู่ระหว่างหน่วยแก่น และ อนุพากย์วิเศษณ์

ชก/หน้า/ไม่ถึงหลัง ประกอบด้วย ชก ซึ่งเป็นหน่วยแก่นที่เป็นคำกริยา ไม่ถึงหลัง เป็นอนุพากย์วิเศษณ์ ที่ไม่มีคำเชื่อมอนุพากย์อยู่ด้วย

กริยาวลีนี้ มีคำนาม หน้า ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรรม มาแทรกอยู่ระหว่างหน่วยแก่น และ อนุพากย์วิเศษณ์

จ. กริยาวลีที่มีโครงสร้าง ประกอบด้วยหน่วยแก่นซึ่งเป็นคำกริยา ๒ คำ เรียงกัน และมีคำนามแทรกอยู่ระหว่างคำกริยาทั้งสองนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับกริยาคำแรก เป็นแบบ หน่วยสกรรมและหน่วยกรรมตรง ส่วนกริยาคำหลังนั้นละกรรมไว้ เช่น

ตี/วง/กัน ประกอบด้วย กริยา ตี และ กัน ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยแก่นของ กริยาวลี และคำนาม วง ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรง

ถีบ/หัว/ส่ง ประกอบด้วย กริยา ถีบ และ ส่ง ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยแก่น ของกริยาวลี และคำนาม หัว ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของกริยา ถีบ

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีโครงสร้างเป็นวลีที่ประกอบด้วยกริยา และส่วนขยายเท่า ที่พบมี ๖๔ สำนวน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๑๐ หน้า ๑๗๔)

๓. แบบที่ประกอบด้วยคำกริยาริเศษณ์ และคำกริยาหรือคำนาม ได้แก่คำกริยา ริเศษณ์ และมีคำกริยาหรือคำนามเป็นส่วนขยายคำกริยาริเศษณ์นั้น ในที่นี้จะเรียกว่า กริยา ริเศษณ์วลี^๑ เช่น

สุด/ขีด ประกอบด้วย คำกริยาริเศษณ์ สุด และคำกริยา ขีด ซึ่งขยาย คำกริยาริเศษณ์นั้น

เป็น/ไฟ ประกอบด้วย คำกริยาริเศษณ์ เป็น (ในความหมายว่า "อย่าง") และคำนาม ไฟ ซึ่งขยายคำกริยาริเศษณ์นั้น

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีโครงสร้างเป็นวลีที่ประกอบด้วยกริยาริเศษณ์ และ คำกริยาหรือคำนามเท่าที่พบมี ๒๒ สำนวน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๑๑ หน้า ๑๘๐)

^๑ ดู บังอร ฤทธาภรณ์ "คำกริยาริเศษณ์ในภาษาไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญามหา บัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๓), กริยาริเศษณ์ วลีที่เป็นสำนวนซึ่งขึ้นต้นด้วยคำ "เป็น" หน้า ๗๔.

๔. แบบที่ประกอบด้วยคำพหูพจน์และคำนาม อันเป็นลักษณะของสถานาวลี^๑ เช่น
 แต่/สืบ ประกอบด้วยคำพหูพจน์ แต่ และคำนาม สืบ
 นอก/ใจ ประกอบด้วยคำพหูพจน์ บอก และคำนาม ใจ

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนาน ซึ่งมีโครงสร้างเป็นวลีที่ประกอบด้วยคำพหูพจน์และคำนาม เท่าที่
 พบมี ๔ ส่วนาน (ดูรายละเอียดที่ภาคผนวก ข. ๑๒ หน้า ๑๘๑)

๕. ประเภทที่ประกอบด้วยคำและส่วนขยายซึ่ง เป็นแบบเสริมสร้อย

คำว่า การเสริมสร้อย นั้น ดร.กาญจนา นาคสกุล ได้อธิบายไว้ในบทความ
 เรื่อง "การเสริมสร้อยในภาษาไทยและเขมร"^๒ ว่า ".....การเสริมสร้อย (Elabora-
 tions) ก็คือการเสริมแต่ง ขยายคำ วลี หรือประโยคที่มีรูป ด้วยการเติมคำ วลี หรือประโยค
 ที่มีรูป (form) เท่ากับส่วนเดิม และมีความหมายเหมือน คล้ายคลึง สนับสนุน หรือตรงกันข้าม
 กับส่วนเดิม"

จากข้อมูลถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนานที่เก็บรวบรวมไว้ ปรากฏว่ามีถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วน
 นานอยู่จำนวนหนึ่งมีลักษณะโครงสร้างเป็นแบบถ้อยคำที่มีการเสริมสร้อย^๓ ซึ่งสามารถแบ่ง
 เป็นการเสริมสร้อยแบบต่างๆ ได้ดังนี้

^๑ สถานาวลี หมายถึง คำพหูพจน์กับนามาวลี หรือคำพหูพจน์ ๒ คำเรียงกัน ซึ่งทำหน้าที่
 ที่เป็น "ส่วนของประโยค" ชนิดหน่วยเสริมบอกสถานที่ ดู วิจารณ์ ภาณุพงศ์ เรื่องเดิม
 หน้า ๘๐ - ๘๑.

^๒ กาญจนา นาคสกุล "การเสริมสร้อยในภาษาไทยและเขมร" อักษรสาร พิมพ์
 เนื่องในโอกาสงานสี่ศาสตราจารย์ ๔ กันยายน ๒๕๑๔ หน้า ๓.

^๓ การพิจารณาว่าถ้อยคำที่มีการเสริมสร้อยใดนำมาใช้เป็นส่วนาน จะมีหลักว่า คำ
 หรือวลีที่มีการเสริมสร้อยนั้นต้องมีความหมายใหม่ ถ้าการเสริมสร้อยไม่ได้ทำให้ถ้อยคำนั้นมีความ
 หมายใหม่จะไม่ถือว่าเป็นส่วนาน และคำเสริมสร้อยใดที่คำตั้งมีลักษณะเป็นส่วนานอยู่แล้ว และ
 อาจจะเสริมสร้อยได้ ก็จะไม่นำมาพิจารณาในส่วนนี้ แต่จะพิจารณาตามลักษณะส่วนประกอบ
 ของคำตั้งนั้น.

๑. ลักษณะการเสริมสร้อยแบบที่เรียกว่า การซ้ำคำ (Reduplication)

หมายถึง การออกเสียงคำใดคำหนึ่งซ้ำ ๒ ครั้งหรือมากกว่า หรืออาจจะซ้ำเพียงบางเสียง^๑ และส่วนที่เหลือก็ออกเสียงแตกต่างกันไป สำหรับข้อมูลถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งได้รวบรวมไว้นั้น ปรากฏว่ามีลักษณะการซ้ำทั้ง ๒ แบบ

ตัวอย่างประเภทที่ซ้ำทั้งคำ กล้วยๆ ช่างๆ หูๆ งูๆ ปลาๆ

ตัวอย่างประเภทที่ซ้ำเพียงบางส่วนนั้นพบว่า เป็นการซ้ำพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน ส่วนสระและตัวสะกดต่างกัน เช่น

กระทบกระทั่ง กระทบกระเทียบ กระทบกระเท็น

๒. ลักษณะการเสริมสร้อยแบบที่เรียกว่า คำขยาย^๒ ซึ่งหมายถึงคำที่มีเสียงของคำเป็น ๔ จังหวะ ซึ่งขยายเพิ่มจากเดิม ๒ หรือ ๓ จังหวะได้ด้วยวิธีการเสริมสร้อยแบบใดแบบหนึ่ง^๓ ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนนี้มีลักษณะ เป็นคำขยายรูปแบบต่างๆ ดังนี้

ก) เป็นคำขยายรูปแบบ $WX \rightarrow WXWY / WYWX$ ^๔

กำหนดให้ WX แทนคำ ๒ คำ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันทางไวยากรณ์

XY แทนคำเสริมสร้อย

คำขยายรูปแบบนี้คำตั้ง จะเป็นคำ ๒ คำที่มีความสัมพันธ์กันทางไวยากรณ์ แล้วนำเอาคำเสริมสร้อยชนิดต่างๆ มาขยาย เป็นคำขยายคู่ จากข้อมูลถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน พบว่าคำเสริมสร้อย ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ ๒ และ ๔ ของคำขยายคู่ชนิดนี้ มีลักษณะเป็นคำเสริมปฏิเสธ^๕ บ้าง เช่น

^๑ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๑.

^๒ เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๕.

^๓ ดร.กาญจนา นาคสกุล ได้เสนอแบบการเสริมสร้อยไว้ในบทความนี้มี ๔ ชนิด คือ คำเสริมซ้อน คำเสริมประสม คำซ้ำและคำเสริมปฏิเสธ.

^๔ กาญจนา นาคสกุล เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๖ - ๑๘.

^๕ คือลักษณะที่ความหมายขององค์ประกอบทั้งสองส่วนตรงกันข้าม ดู กาญจนา นาคสกุล เรื่องเดียวกัน หน้า ๕.

งอมืองอตีน

คำตั้งคือ งอมือ ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นแบบ กริยา + กรรม เมื่อนำเอาคำเสริมปฏิภาคมาใส่ในตำแหน่งคำเสริมสร้อยแล้วขยายคำตั้งออกไปเป็นคำขยายคู่ จะเป็น งอมืองอตีน

รวบหัวรวบหาง

คำตั้งคือ รวบหัว ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นแบบ กริยา + กรรม เมื่อนำเอาคำเสริมปฏิภาคมาใส่ในตำแหน่งคำเสริมสร้อยแล้วขยายคำตั้งออกไปเป็นคำขยายคู่ จะเป็น รวบหัวรวบหาง

คำเสริมสร้อยอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ ๒ และ ๔ ของคำขยายคู่ชนิดนี้คือ คำเสริมประสม^๑ เช่น

คงเส้นคงวา

คำตั้งคือ คงเส้น ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นแบบ กริยา + กรรม เมื่อนำเอาคำเสริมประสมมาใส่ในตำแหน่งคำเสริมสร้อยแล้วขยายคำตั้งออกไปเป็นคำขยายคู่ จะเป็น คงเส้นคงวา

ขึ้นหน้าขึ้นตา

คำตั้งคือ ขึ้นหน้า ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นคำประสม เมื่อนำเอาคำเสริมประสมมาใส่ในตำแหน่งคำเสริมสร้อย แล้วขยายคำนั้นออกไปเป็นคำขยายคู่ จะเป็น ขึ้นหน้าขึ้นตา

คำเสริมสร้อยอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งที่ ๒ และ ๔ ของคำขยายคู่ชนิดนี้มี ลักษณะเป็นคำเสริมซ้อน^๒ เช่น

^๑ คือลักษณะที่ความหมายขององค์ประกอบทั้งสองส่วนไม่เหมือนกันทีเดียว แต่ก็มี ความคล้ายคลึงกันพอที่จะจัดเข้าเป็นพวกเดียวกันได้ดูเรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

^๒ คือความหมายเหมือนกัน หมายความว่าความหมายประจำคำ หรือคำแปลของส่วน ทั้งสองนั้นแปลได้ตรงกัน แม้ว่าคำทั้งสองนั้นจะมีที่ใช้ในภาษาไม่เหมือนกันก็ตาม ดู เรื่องเดียวกัน หน้า ๓.

ตาเล็กตาน้อย

คำตั้งคือ ตาเล็ก ซึ่งเป็นกลุ่มคำที่มีความสัมพันธ์กันเป็นแบบนาม + ขยาย เมื่อนำเอาคำเสริมซ้อนมาใส่ในตำแหน่งคำเสริมสร้อย แล้วขยายคำตั้งเป็นคำขยายคู่ จะเป็นตาเล็กตาน้อย

ข) เป็นคำขยายคู่แบบ $B_1 B_2 \rightarrow B_1 B_2 Z Z^{\circ}$

กำหนดให้ $B_1 B_2$ แทนคำหรือพยางค์ที่กำหนดให้รับจังหวัดคำ ๑ จังหวัด
Z แทนส่วนเติมทั่วไป

คำขยายคู่แบบนี้ มีลักษณะเหมือนคำเสริมซ้อนหรือคำเสริมประสมทั่วไป เพียงแต่คำตั้งมีพยางค์มากกว่า ดังนั้นคำที่นำมาซ้อนก็ต้องมี ๒ จังหวัดด้วย เช่น

กินอยู่พวยวาย ข้าวแดงแกงร้อน ข้าวยากหมากแพง คอขาดบาดตาย
ครื่องปล่องขึ้น ลูกท่านหลานเธอ ออกใหม่ไล่ลม

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนที่มีโครงสร้างประกอบด้วยคำและส่วนขยาย ซึ่งเป็นแบบเสริมสร้อยเท่าที่พบมี ๑๓๔ ส่วนวน (ดูรายละเอียด ในภาคผนวก ข. ๑๓ หน้า ๑๘๑)

ประเภทที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นประโยค

ได้แก่ถ้อยคำซึ่งใช้เป็นส่วนที่มีลักษณะส่วนประกอบเป็นประโยคชนิดต่างๆ ซึ่งจากข้อมูลพบว่าถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนประเภทนี้ มีลักษณะแตกต่างกันเป็น ๓ แบบดังนี้

ก. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วย หน่วยสกรรม และหน่วยกรรมตรง (ส ต)

ได้แก่ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วน ซึ่งมีลักษณะเป็นประโยคที่ประกอบด้วยคำกริยาสกรรม
๑ คำเป็นหน่วยสกรรม และคำนามหรือนามวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของประโยค อันเป็นลักษณะของประโยคไม่เริ่ม ซึ่งละประธานไว้ ดังตัวอย่าง

ติด/ลูกติด เป็นประโยคที่ประกอบด้วยคำกริยา ติด ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยสกรรมของประโยค และคำนาม ลูกติด ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของประโยคนี้

ตะครุบ/กบ เป็นประโยคที่ประกอบด้วย คำกริยาตะครุบ ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วย
สกรรมของประโยค และคำนาม กบ ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของประโยคนี้

กิน/น้ำพริกถ้วยเดียว เป็นประโยคที่ประกอบด้วย คำกริยา กิน ซึ่งทำหน้าที่
เป็นหน่วยสกรรมของประโยค และนามวลี น้ำพริกถ้วยเดียว ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรง
ของประโยคนี้

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นประโยคที่มีโครงสร้างแบบนี้ เท่าที่พบมี
๑๒๗สำนวน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข.๑๔ หน้า ๑๙๒-๑๙๔)

ข. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วย หน่วยประธานและหน่วยกรรม (ป อ)

ได้แก่ ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวนซึ่งมีลักษณะโครงสร้างเป็นประโยคที่ประกอบด้วย
คำนามหรือนามวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยประธาน และคำกริยาหรือกริยาวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วย
กรรมตรงของประโยค ดังตัวอย่าง

น้ำลาย/ไหล เป็นประโยคที่ประกอบด้วยคำนาม น้ำลาย ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วย
ประธานของประโยค และมีคำกริยา ไหล เป็นหน่วยกรรมของประโยค

เสือเฒ่า/จำศีล เป็นประโยคที่ประกอบด้วยนามวลี เสือเฒ่า ซึ่งทำหน้าที่เป็น
หน่วยประธานของประโยค และมีกริยา จำศีล เป็นหน่วยกรรมของประโยค

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะเป็นประโยคที่มีโครงสร้างแบบนี้เท่าที่พบมี ๒๓
สำนวน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. ๑๕ หน้า ๑๙๔)

ค. แบบที่มีโครงสร้างประกอบด้วยหน่วยประธาน หน่วยสกรรมและหน่วยกรรมตรง
(ป ส ต)

ได้แก่ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างเป็นประโยคที่ประกอบด้วย
คำนามหรือนามวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยประธาน คำกริยาหรือกริยาวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยสกรรม
และคำนามหรือนามวลีที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรมตรงของประโยค ดังตัวอย่าง

ก้าง/ขวาง/คอ เป็นประโยคที่ประกอบด้วยคำนาม ก้าง ทำหน้าที่เป็นหน่วย
ประธาน คำกริยา ขวาง ทำหน้าที่เป็นหน่วยสกรรม และ คอ เป็นคำนามที่ทำหน้าที่เป็น
หน่วยกรรมตรง

ทท/ตท/ถึงข้าวงสาร เป็นประโยคที่ประกอบด้วย คำนาม ทท ทำหน้าที่เป็นหน่วย
ประธาน คำกริยา ตท ทำหน้าที่เป็นหน่วยกรรม และนามวลี ถึงข้าวงสาร ทำหน้าที่เป็น
หน่วยกรรมตรงของประโยค

ถ้อยคำที่ใช้เป็นสำนวน ซึ่งมีลักษณะ เป็นประโยคที่มีโครงสร้างแบบนี้ เท่าที่พบมี ๒๔
สำนวน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข. ๑๒ หน้า ๑๔๔)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย